

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:20

2019

pp.1019-1030

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

GAZİANTEP MERKEZ AĞZINDA FİİL ÇEKİMLERİ-TASARLAMA KİPLERİ

VERB CONJUGATION- SUBJUNCTIVE MOODS USED IN THE CENTRAL GAZİANTEP'S DIALECT

Dr. Hakan Saritiken

Gençlik ve Spor Bakanlığı, Gaziantep/Türkiye

Article Arrival Date : 16.10.2019

Article Published Date : 30.11.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.190>

Reference : Saritiken, H. (2019). "Gaziantep Merkez Ağzında Fiil Çekimleri-Tasarlama Kipleri", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(20): 1019-1030

ÖZET

Gaziantep ağzı, Türk dilinin ses ve biçim özelliklerine ait değerli birçok malzemeyi barındırmasına rağmen üzerinde yeterli çalışma yapılmamış bir bölge ağzıdır. Bu çalışmada Gaziantep merkez (Şahinbey- Şehitkâmil) ilçelerinden derlenerek yazıya geçirilen metinler esas alınarak Gaziantep ağzında, fiil çekimleri ana başlığı altında tasarlama kiplerinin kişilere göre çekimleri işlenmeye çalışılmıştır. Tasarlama kipleri; Gerekliklik Kipi, Şart Kipi, İstek Kipi ve Emir Kipi olarak dört başlık halinde incelenmiştir. İlk olarak Zamir Kökenli, İyelik Kökenli ve Emir Kipindeki Kişi Ekleri başlıklarıyla kişi eklerinin Gaziantep ağzında kullanılmış biçimleri verilmiş, ardından tasarlama kiplerinin bu kişi ekleriyle çekimleri tablolar halinde verilmeye çalışılmıştır. Hem kişi ekleri hem de tasarlama kiplerinin bu kişi ekleriyle çekimleri, Gaziantep ağzından derlenerek yazıya geçirilen metinlerden tespit ettiğimiz sözcük ve söz öbekleriyle ayrı ayrı örneklendirmeye çalışılmıştır. İfade ve ses özellikleri açısından diğer ilçelere göre bazı temel farklılıklar taşıması bakımından, çalışma Gaziantep merkez (Şahinbey-Şehitkâmil) ağzı ile sınırlandırılmıştır. Başlıklar altında bölge ağzındaki kullanıma ait hususiyetler sıralanırken çalışmanın sonunda bu kullanımlara ait temel özellikler madde başlıkları biçiminde verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Gaziantep, ağzı, fiil çekimi, tasarlama kipleri.

ABSTRACT

The Gaziantep dialect is a region dialect which has not been studied sufficiently, although it contains many valuable materials related to the sound and form characteristics of the Turkish language. In this study, based on the texts collected from Gaziantep central districts (Şahinbey- Şehitkâmil), it has been tried to process the conjugations of subjunctive moods for each person in the Gaziantep dialect under the main title of verb conjugation. Subjunctive moods are examined as partitioned into four categories, which are Necessity mood, Condition mood, Request mood, and Order mood. First, the usage forms of person suffixes in the Gaziantep dialect were given with the titles those of pronoun origin, those of possession origin and those of imperative origin. Then, the conjugations of subjunctive moods with these person suffixes were given in tables. Both person suffixes and subjunctive moods conjugated with these suffixes were exemplified separately by the words and phrases we have identified from texts compiled in the Gaziantep dialect. The study was limited to Gaziantep center (Şahinbey- Şehitkâmil) dialect as it carries some basic differences in terms of expression and sound characteristics compared to other districts. While the characteristics of usage in the region dialect were listed under the headings, the main features of these usages are given in the form of item titles at the end of the study.

Keywords: Gaziantep, dialect, verb conjugation, subjunctive moods

1. GİRİŞ

Dil malzemesi açısından oldukça zengin bir hususiyete sahip olan Gaziantep ağzı, sözcük ve ses özellikleri bakımından çeşitlilik gösteren fakat üzerinde çok az çalışma yapılmış bir ağız bölgesidir. Balkanoğlu (Necip Asım Yazıksız) tarafından 1902 yılında Kilis ağzı ile ilgili yayınlanmış olan *Dialecte Turc de Kilis*¹ adlı çalışma ile Ömer Asım Aksoy'un Gaziantep Ağzı² adlı eseri Gaziantep ağzı ile ilgili yapılmış ilk çalışmalardır. Ömer Asım Aksoy'un üç cilt olarak hazırladığı Gaziantep Ağzı eseri; yapılan ilk çalışma olması, bölge ağzıyla ilgili birçok kıymetli metni ihtiva etmesi ve en önemlisi yapılacak diğer çalışmalara örneklik etmesi yönünden oldukça değerli bir eserdir. Fakat bilimsel yöntem açısından bakıldığında eksik ve yetersiz bir çalışma olduğu görülmektedir. (Günşen 2009: 1083). Bu çalışmaların ardından yapılan çalışmalar daha çok bölgesel olarak nitelenebilecek bir özellik taşımaktadır. Gaziantep ağzı ile ilgili on dört lisans tezi yapıldığını görüyoruz. Bu tezlerin dördü merkez ilçeye ait olup İslahiye ilçesiyle ilgili iki, Araban, Nizip, Nurdağı ve Oğuzeli ilçeleriyle ilgili birer lisans tezi yapılmıştır. Ayrıca Oğuzeli ilçesine ait bir yüksek lisans tezi³ ve Barak Türkmenleri ağzını konu edinen bir doktora tezi⁴ yapılmıştır. Son zamanlarda yapılan çalışmalar bakıldığında ise Şahinbey ilçesinin ağız özelliklerini işleyen bir yüksek lisans tezi⁵ ve Gaziantep Merkez (Şahinbey- Şehitkâmil) ağızları ile ilgili bir doktora çalışması⁶ hazırlanmıştır.

En eski tarihî dönemlerden beri birçok medeniyete ev sahipliği yapan Gaziantep, Türk boylarının da yoğun olarak yaşadığı bölgelerden biri olmuştur. Anadolu'ya göç eden yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Avşar boyu Gaziantep ve civarına yerleşmiştir (Karahan 2011:114). Anadolu'nun Mezopotamya ve Akdeniz Anadolu'nun ilk yerleşim birimlerdendir ve Gaziantep ise bu iki yerleşim yerinin kesişim noktasında yer alır ve bu yönüyle Gaziantep birçok kültür ve inancın yaşandığı bir bölge konumundadır. İnsanlığın en eski yerleşim yerlerinden biri kabul edilen *Dülük (Doliche)* Gaziantep sınırları içerisinde yer almaktadır. MÖ 1600-1200 yıllarında Hitit İmparatorluğu egemenliği altında kalan Gaziantep, sırasıyla Asurların, Medlerin ve Perslerin hâkimiyeti altına girmiştir (Ergeç 2012: 108). Büyük İskender'in Asya seferi sonrası Helenistik dönemi de yaşayan Gaziantep, Kommagene Krallığı hâkimiyeti ve sonrasında Roma İmparatorluğu hâkimiyeti altına girmiştir (Alagöz 2016: 136). Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Doğu Roma yani Bizans sınırları içerisinde kalan Gaziantep ve civarındaki yerleşim yerleri, 636 yılına gelindiğinde Hz. Ömer zamanında İslam topraklarına katılır (Alagöz 2016: 138). Büyük Selçuklu zamanında Türk-İslam hâkimiyeti altına giren Gaziantep, bir süre Haçlıların ve sonrasında Eyyubi devletinin hâkimiyeti altına girer. Moğol akınlarından da nasibini alan bölge 1258'de İlhanlıların kontrolüne geçer ve İlhanlıları Ayn Calut'ta mağlup eden Memlûklular, Gaziantep ve civarını yeniden ele geçirir. 1400 yılında Timur tarafından ele geçirilen Gaziantep, Timur'un bu bölgeden çekilmesiyle yeniden Memlûklular'a geçer. 1516 yılında Osmanlı devleti topraklarına dâhil edilen Gaziantep, önce Halep'e bağlı bir sancak iken 1913 yılında müstakil bir sancak konumu kazanmıştır. Milli mücadele döneminde örnek bir mücadele sergileyen Gaziantep, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde 1924 yılı itibarıyla vilayet statüsü kazanmıştır (Darkot ve Dağhoğlu 1940:66).

Tarihin en eski dönemlerinden itibaren çeşitli insan topluluklarına ve dolayısıyla dillerine ev sahipliği yapan Gaziantep, Türklerin Anadolu'ya gelişinden itibaren Türk kimliği kazanan ilk yerleşim yerlerinden biri olan Gaziantep tarih boyunca çeşitli milletlere ev sahipliği yapmıştır. Siyasi, askerî, ekonomik sebeplerle her dönemde önemli bir yere sahip ve pek çok kültürel mirasın da taşıyıcısı olarak hareketli bir kavşak noktasında yer alan olan Gaziantep, birçok dilin de konuşulduğu bir bölge

¹ Necip Asım Yazıksız Balkanoğlu, "Dialecte Turc de Kilis", Keleti Szemle, Sayı 3, 1902.

² Ömer Asım Aksoy, Gaziantep Ağzı I, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1945; Ömer Asım Aksoy, Gaziantep Ağzı II, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1945; Ömer Asım Aksoy, Gaziantep Ağzı III, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1946.

³ Abdullah Kök, "Oğuzeli ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)", Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 1995 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁴ Rıza Gül, "Gaziantep Barakları Ağzı", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1999, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

⁵ Şeyma Kocakerim, "Gaziantep Şahinbey Ağzı", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2014 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁶ Hakan Sarıtken, "Gaziantep Merkez (Şahinbey- Şehitkâmil) Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük)", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2017 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

konumunda olmuştur. Türk kimliğini kazanması ile beraber bölgeye yerleşen Türk boylarının bölgeye yerleşmesinin ardından hızla Türk kimliğini kazanmıştır. Bugün Gaziantep ağızı, her ne birçok dilden; ses, sözcük ve yapı anlamında etkilenmiş olsa da Türk dilinin ilk dönemlerine ait ses ve söyleyiş unsurlarını muhafaza ederek günümüze kadar taşımıştır. Gaziantep ağzının sahip olduğu bu hususiyetler dikkate alındığında, bölge ağzıyla ilgili yapılacak çalışmaların dilbilim çalışmalarına değerli katkılar sunabileceğini düşünmekteyiz.

Daha önce yapılan bir çalışmada Gaziantep ağzında fiil çekimleri ana başlığı altında “Bildirme Kipleri”ne yer verilmişti.⁷ Bu çalışma da ise yine fiil çekimleri ana başlığı altında “Tasarlama Kipleri” işlenmeye çalışılacaktır. Çalışmada bir bütünlük oluşturması açısından ilk olarak bölge ağzında kullanılan kişi ekleri; *iyelik kökenli, zamir kökenli ve emir kipindeki kişi ekleri* olarak üç başlıkta verilmeye çalışılmıştır. Tasarlama kipleri ise; *Gereklilik, Şart, İstek ve Emir Kipi* başlıkları altında incelenmiştir. Bölge ağzında kullanılan kişi ekleri ile bu kiplerin çekimleri tablolar halinde verilmiş bölge ağzına ait hususi kullanımlar her başlık altında ayrıca sıralanmıştır. Gaziantep merkez (Şahinbey- Şehitkâmil) ağzında kullanılan kişi ekleri ve tablolar halinde verilen tasarlama kiplerinin çekimleri yine Gaziantep merkez (Şahinbey- Şehitkâmil) ağzından derlenerek çeviri yazı alfabesi yardımıyla yazıya aktarılan ve numaralandırılan metinlerden örneklendirilmiş ve bu numaralar örnek sözcük ya da cümlelerin yanında parantez içinde verilmiştir. Bazı fiil çekimleri ile ilgili bu metinlerde tespit edilemeyen örnekler, farklı zamanlarda derlenen bazı metin parçalarından tespit edilerek örneklendirilmiş ve bu örnekler çalışmada metin dışı derlemeler olarak (MDD) gösterilmiştir.

2. FİİL ÇEKİMİ

2.1. KİŞİ EKLERİ

Kişi ekleri, çekimli fiillerde eylemi gerçekleştiren veya olan kişiyi ifade eden ekler olarak tanımlanabilir. (Ergin 1997: 282). Ya da fiillere şekil ve zaman eklerinden sonra gelerek, fiildeki olayı veya kılma eylemini, bir şekil ve zaman kalıbında kişilere bağlayan eklerdir (Korkmaz 2014:518). Gaziantep merkez ağzında kullanılan kişi ekleri; *Zamir kökenli kişi ekleri, iyelik kökenli kişi ekleri, emir ekleri* olarak üç başlık halinde incelenecektir.

2.1.1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri

Bu kişi ekleri şahıs zamirlerinin ekleşmesiyle meydana gelmiş olan ekleridir (Korkmaz 2014: 518). Öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, gereklilik ve istek kipi çekimlerinde kullanılan eklerdir. Gaziantep merkez ağzında zamir kökenli kişi ekleri şunlardır:

Tablo 1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Kişi	-m -(I)m / -(U)m	-(I)k / -(U)k -(I)k / (U)k -(y)äk
2. Kişi	-sİñ, -sUñ / -(I)ñ / -(U)ñ	-sëz / -sîz / -söz / -söz / -ñIz / -ñUz
3. Kişi	-	-IAr

Teklilik 1. Kişi (-m /-Im) : Bölge ağzında Türkiye Türkçesindeki gibi kullanılmaktadır.

geldim (I/14), alırım (III/5), dökerim (V/14), gedicim (XXIV/7).

⁷ Hakan Sartıken. (2019). “Gaziantep Merkez Ağzında Fiil Çekimleri-Bildirme Kipleri”, International Social Sciences Studies Journal, 5(30): 804-817.

Bölge ağzında şimdiki zaman kipi y olarak kullanılması sebebiyle Teklik 1. Kişi fiile sadece *ym* biçiminde gelir.

biliym (V/31), yapıym (V/62)

Teklik 2. Kişi (*-sIn̄ / -sUn̄ / -ñ*): Türkiye Türkçesinde *-sIn/ -sUn* biçiminde kullanılan bu ek Gaziantep merkez ağzında genzel *n* ‘li biçimiyle kullanılmaktadır. Ayrıca kurallı olarak sadece *ñ* biçiminde kullanıldığı örneklere de rastlanmıştır.

bilirsiñ (IV/10), gorsuñ (V/55), goymalısuñ (V/64), verirsiñ (IX/244), biliyñ (XIV/37), düşürürsüñ (XX/111).

Teklik 3. Kişi: Türkiye Türkçesinde kullanıldığı gibi eksizdir.

ölmüş (II/1), sever (IX/58), gedici (XXIII/85), getmiş (XXIV/68), goymuş (XXIV/96).

Çokluk 1. Kişi: Türkiye Türkçesinde *-Iz/ -Uz* biçiminde kullanılan bu ek Gaziantep merkez ağzında çok az örnekte karşımıza çıkmaktadır. Yaygın olarak *-k/ k/-äk* eklerini aldıkları görmektediriz.

dërik (V/21), gömalıyık (V/51), alıyk (XVII/19), içiyk (XVII/19), yiyk (XIX/27), deyk (XX/50), gedıcık (XXIII/25), gəzanyık (XXIV/16).

Bölge ağzında emir kipi çokluk 1. kişi çekiminde kalın sıradan ünlülerle devam eden sözcüklerde, genellikle **-(y)äk** biçiminde kullanılır.

yıhyäk (IX/180), goyäk (IX/193), bähäk (XXIII/96).

Çokluk 2. Kişi (*-sēz/ -sīz / -sōz -sōz /-ñiz*):

-sInIz eki hece kaynaşması neticesinde meydana gelen ünlü uzaması nedeniyle *-sēz/ -sīz / -sōz -sōz* şeklinde kullanılır.

yatıysīz (VIII/48), yapıysīz(X/96), nediysēz (XXIV/75), goyuysoz (XXX/14).

Çok az örnekte de *-ñiz* biçiminde kullanılır.

dalğa mı geçiyñiz (XXIII/68).

Çoğul 3. Kişi: Türkiye Türkçesinde kullanıldığı gibidir.

gelmişler (VIII/25), yapıylar (IX/55), çıhartmışlar (IX/263), atallar (XI/6), doldurullar (XIV/30).

2.1.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri

Aslında iyelik eki iken olan bu ekler zamanla kişi ekleri olarak kullanılmaya başlamışlardır. Çokluk birinci kişi çekiminde kullanılan **-k** eki aslında bir iyelik eki değildir. Türkçenin Tarihî devirleri içinde **-mIz < biz** eki kullanılırken bütün kişilerle çekime giren bir başka geçmiş zaman eki olan **-dUk** çokluk birinci şahıs ekindeki **-k** eki bulaşma yoluyla görülen geçmiş zaman kipine aktarılmış ve **-k** çokluk çekiminde kişi eki görevinde kullanılmaya başlanmıştır. (Korkmaz 2014:519). 1. çokluk çekimlerinde yaygın olarak kullanılan **-k**, bölge ağzında karakteristik bir kullanım hâline gelmiştir.

Görülen geçmiş zaman çekimi ile şart çekiminde kullanılan iyelik kökenli kişi ekleri şöyle sıralanabilir:

Tablo 2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Kişi	-m	-k, -k
2. Kişi	-ñ	-ñIz, -ñUz

3. Kişi	-	-lAr
---------	---	------

Teklilik 1. Kişi: Türkiye Türkçesindeki kullanımı ile aynıdır.

bâkdım (IX/203), etdim (XV/51), güvenmesem (XXIII/6), girseydim (XXIV/214).

Teklilik 2. Kişi (-ñ) : Türkiye Türkçesinde *-n* olarak kullandığımız bu ek Gaziantep ağzında *ñ* biçiminde kullanılmaktadır.

gèdiñ (X/95), atardıñ (XIV/34), basardıñ (XV/60), dèseñ (XXII/35), geyardiñ (XXIV/19).

Teklilik 3. Kişi: Eksizdir.

olsa (VII/11), biterse (IX/94), gelirse (IX/114), aldı (X/26), oldu (XI/36), vurdu (XI/40).

Çokluk 1. Kişi (-k / -k) : Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla aynı olmakla birlikte kalın sıradan ünlülerle birlikte kalın sıradan **ķ** ile kullanılmaktadır.

geldik (I/10), gèdik (IV/17), olduķ (VIII/13), unutulduķ (IX/10), yirdik (XVI/15), yüzerdik (XVII/11), bulduķ (XXII/23), goduķ (XXIV/67).

Çokluk 2. Kişi -ñiz : Gaziantep merkez ağzında genzel *n* (*ñ*) biçiminde kullanılmaktadır.

şèttiñiz “şey ettiniz” (XXI/17).

Çokluk 3. Kişi (-lAr) : Türkiye Türkçesindeki gibi kullanılmaktadır.

oturduklar (I/21), geldiler (X/52), örgetdiler (XI/43), godular (XX/123), çevirdiler (XX/134), dediler (XXIV/32).

2.1.3. Emir Kipindeki Kişi Ekleri: Fiil kök veya gövdesine getirilen ek, kip ekini ve kişi ekini karşılar. Her kip için ayrı bir kişi eki kullanılır. Bölge ağzında ise emir kipinde kullanılan kişi ekleri şunlardır:

Tablo 3. Emir Kipindeki Kişi Ekleri

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Kişi	-(y)m	-k, -ķ
2. Kişi	-ñ	-lñ/ -Uñ
3. Kişi	-	-slñ-lAr

2.2. ŞEKİL VE ZAMAN EKLERİ

Fiil kök veya gövdesinde ifade edilen eylemi şekil ve zamana bağlayan ekler şekil ve zaman ekleri diyoruz. Bu eklerin kimi yalnız şekil ifade ederken, bazıları da hem şekli hem zamanı ifade ederler. Nesnelere eylemleri; ortaya çıkan veya çıkacak olan hareket yani bildirme, ortaya çıkması tasarlanan hareket yani tasarlama olarak iki çeşittir. (Ergin 1997: 288-289). Biz bu çalışmada Gaziantep ağzında, tasarlama biçiminin kullanımını işlemeye çalışacağız.

2.2.1. TASARLAMA KİPLERİ

Gerçekleşmemiş olan fiilin olumlu veya olumsuz yönde gerçekleşmesi; istek, emir, şart, gereklilik biçiminde tasarlanan kiplerdir. Açık bir zaman anlamı taşımayan tasarlama kiplerinin ortak yönü tasarlanmış bir dileği ifade etmeleridir. (Korkmaz 2014:577).

2.2.1.1. Gereklilik Kipi

Bir oluşun, kılışın veya tasarlanan bir eylemin yapılmasının gerekliliğini ifade eden kiptir (Kormaz 2014: 613). Türkçede sonradan ortaya çıkan ve yeni bir ek olan gereklilik ekinin bugün TT’de *-malı*, *-meli* biçimine kullanıldığını görmekteyiz (Ergin, 1997: 313).

Tablo 4. Gereklilik Kipi

Kişi	Olumlu	Olumsuz
Teklik 1. Kişi	-mAlIyIm	-mAmAlIyIm
Teklik 2. Kişi	-mAlIsİñ	-mAmAlIsİñ
Teklik 3. Kişi	-mAlI	-mAmAlI
Çokluk 1. Kişi	-malıyık/ meliyik	-mamalıyık/ memeliyik
Çokluk 2. Kişi	-malısız / melisēz	-mamalısız / memelisēz
Çokluk 3. Kişi	-mAlIAr	-mAmAlIAr

Teklik 1. Kişi:

onları bulmalıyım “onları bulmalıyım” (MDD), gendiynen gètmeliyim “kendisiyle gitmeliyim”(MDD).

Olumsuz:

ölanı görmemeliyim (MDD), yaşādını bilmemeliyim “yaşadığını bilmemeliyim” (MDD)

Teklik 2. Kişi:

Her zaman genzel n(ñ) biçimleri kullanılır

ğoymalısñ (V/64), ğışa her şeyiñi hazır ètmelisiñ “kışa herşeyini hazır etmelisin” (MDD).

Olumsuz:

nere gediñ diye sormamalısñ “nereye gidiyorsun diye sormamalısın”(MDD).

Teklik 3. Kişi:

yörulmalı (V/52), ğoymalı (VII/16), ğaldırmalı (VII/16), yörd olmalı (IX/170), durmalı (XII/50), silmeli (XIII/50), çalmalı (XIII/55) etmeli (XXI/39).

Olumsuz:

ğapıdan bākımalı “kapıdan bakımalı” (MDD)

Çokluk 1. Kişi:

ğomalıyık (V/51), bulmalıyık (XIX/52), yimeliyik (XXI/38).

Olumsuz:

ğoñşulardan eyle oturmamalıyık (MDD).

Çokluk 2. Kişi:

Bölge ağzında –InIz yerine n ünsüzünün düştüğü ve bir ünlü uzaması meydana gelerek olumlu biçiminin *-malısız / -melisēz* şeklinde, olumsuz biçiminin *-mamalısız / -memelisēz* şeklinde çekimlendiği görülür.

acı bize de getirmelisēz “azıcık bize de getirmelisiniz” (MDD), beyle yapıladını bilmelisēz (MDD), ney oldonu añnamalısız “ne olduğunu anlamalısınız” (MDD).

Olumsuz:

kimseyen kötü olmamalı**sız** (MDD), gétdeñiz her düyünde oynamamalı**sız** “gittiğiniz her düğünde oynamamalı**sınız**”(MDD).

Çokluk 3. Kişi:

beyle etmeliler (MDD), suyu eyce ğaynatmalılar (MDD).

Olumsuz:

onnar da saygısızlık étmemeliler (MDD), camdan bakmamalılar (MDD).

2.2.1.2. Şart Kipi

Türkiye Türkçesinde -sA ile biçiminde kullanılan bu kip, bir oluş veya kılışı bir şart y da dileğe bağlayan tasarlama kipidir. Şart kipi diğer tasarlama kiplerinden farklı olarak bir yargı taşımaz. Bir temel cümleinin yardımcı ögesi olarak kullanılan şart kipi bu cümleinin zarfı durumundadır (Korkmaz 2014: 600). Türkiye Türkçesindeki gibi Gaziantep ağzında da -sA biçiminde çekimlenir.

Tablo 5. Şart Kipi

Kişi	Olumlu	Olumsuz
Teklik 1. Kişi	-sAm	-mAsAm
Teklik 2. Kişi	-sAñ	-mAsAñ
Teklik 3. Kişi	-sA	-mAsA
Çokluk 1. Kişi	-säk, -sek	masak, -mesek
Çokluk 2. Kişi	-sAñIz / -sāz	-mAsAñIz
Çokluk 3. Kişi	-sAlAr	-mAsAlAr

Teklik 1. Kişi:

sölesem (IX/82), salça yapsam (MDD).

Olumsuz:

güvenmesem (XXIII/6), işden añnamasam (MDD).

Teklik 2. Kişi:

Bölge ağzında kullanım Türkiye Türkçesinde kullanıldığı gibidir yalnız bölge ağzında, kişi eki **n** her zaman **ñ** biçimindedir.

gediyseñ (VIII/68), çarsañ (IX/285), işeseñ (XI/51), sıçsañ (XI/51), görseñ (XV/18), beklerseñ (XXIII/33), bahıciysañ (XXIV/76).

Teklik 3. Kişi:

ossa (III/5), olsa (VII/11), işese (XI/50).

Çokluk 1. Kişi:

Türkiye Türkçesindeki kullanılan **k** ile birlikte kalın sıradan olan **κ** ekinin de kullanıldığı görülür.

basäk (IX/101), getirmişsek (XXI/26)deşek (XXI/35), isdesek (XXIII/37), içsek (XXIV/61). sıkşäk (XXIV/202).

Çokluk 2. Kişi:

bize gelsēñiz (MDD), eyisinden bulsañız (MDD), çarşıya gēdsēz (MDD), bugün burda ğalsāz “bugün burda kalsanız” (MDD).

Çokluk 3. Kişi:

alsalar (XXIII/12), bizi bilseler (MDD).

2.2.1.3. İstek Kipi

Fiile istek, niyet ve arzu kavramlarını veren tasarlama kipidir. Türkiye Türkçesinde Eski ve Orta Türkçe dönemlerinde kullanılan –gA ekinde ön ses olarak yer alan g-‘nin erimesiyle kullanılmaya başlayan –A ekiyle çekimlenir. Ayrıca 1. Teklik ve 1. Çokluk kişi ekleri aynı zamanda, Eski Türkçede kullanılan -(y)-*Ayım*, -(y)-*Allım* istek ekleri ile çekimlenir (Korkmaz 2014: 577-578). Bir işi veya hareketi istek biçiminde ifade eden istek kipi, bölge ağzında sadece -A ekiyle yapılır. Çokluk 1. kişinin çekimi -**äk**/ -**ek** ekleriyle yapıldığı görülür. Olumsuz biçimi ünlü uyumuna göre -**mA** ekiyle yapılırken olumsuzluk ekinin bazı çekimlerde daraldığı görülür.

Tablo 6. İstek Kipi

Kişi	Olumlu	Olumsuz
Teklik 1. Kişi	-	-
Teklik 2. Kişi	-Aslñ	-mlyAslñ
Teklik 3. Kişi	-e	-mlyA
Çokluk 1. Kişi	-(y)äk/ -ek	-mıyäk/ -miyek
Çokluk 2. Kişi	-	-
Çokluk 3. Kişi	-	-

Teklik 2. Kişi:

ğoyasıñ (VIII/28), uzadasıñ (VIII/29).

Teklik 3. Kişi:

rasgele (XVIII/5).

Çokluk 1. Kişi:

yıhıyäk (IX/180), göyäk (IX/193), nêdek hêrif (XI/31), getirek (XIX/56), kesek (XXI/47), gèdek (XXIII/36).

Olumsuz:

ramazanıñ içinde gonusmıyäk (X/66), demiyek (XXII/29).

2.2.1.4. Emir Kipi

Tasarlanmış olan eylemi emir biçiminde ifade eden kip ekidir. Türkiye Türkçesinde, sadece 3. Çokluk kişi eki, 2. Teklik kişi ekinin çokluk şekli olup diğer her şahıslar için ayrı bir emir eki kullanılmaktadır (Ergin, 1997: 304). Gaziantep ağzında, Türkiye Türkçesine yakın bir kullanım görülmekle birlikte, teklik 1. kişi, –*Iym* / *Uym* şeklinde kullanılırken teklik 3. kişi ile çokluk 2. ve 3. kişi çekimleri her zaman nazal (ñ) biçiminde kullanılmaktadır.

Tablo 7. Emir Kipi

Kişi	Olumlu	Olumsuz
Teklik 1. Kişi	-Iym/ -Uym	-meym
Teklik 2. Kişi	-	-mA
Teklik 3. Kişi	-sIñ, -sUñ	-mAsIñ
Çokluk 1. Kişi	-Allım	-
Çokluk 2. Kişi	-Iñ / -Uñ / -ñ	-mAñ

Çokluk 3. Kişi	-sİnlAr / -sUñlar	-mAsİnlAr
----------------	-------------------	-----------

Teklik 1. Kişi:

Bölge ağzında, *-ayım*, *-eyim* ekindeki birinci ünlünün daraldığı ve ekteki ikinci ünlünün düşerek *-Iym*, *-Uym* biçimine değiştiği bir kullanım görmekteyiz.

o paralarımı vèrde götürüym (II/16), ben sâ bilenzik alıym (III/4), onu eyce şēdiym dēdi (V/73), ben bunu nēdiym (VII/8), . yāsin sūrentini alıym (VIII/75), yāsin sūrentini alıym da dēdim gēdiym (VIII/76), orda bi yāsin sūresi oħuym (VIII/76), ver parasını tükürüym (XXII/35), bi şey yok kine neylen öldürüym (XXIII/18), olursa da ben görüym (XXV/143), ğayalardan dutuym derken (XXIV/106), kemaledin boyacı camısını añladıym mı (XXV/7).

Olumsuz:

Bölge ağzında her zaman **-meym** biçiminde ince sıradan bir ünlü ile çekimlenir.

o günde yalan söylemeym (IX/224), ğonuşmeym deym olmay (MDD).

Teklik 2. Kişi:

aman boş ver (VIII/55), gel a sâ gösderdiym (X/103), bizi isdambıl'a ğabil et (XIX/27), ver parasını tükürüym (XXII/35), al ām şunnarı dēdim “ala ağam şunları dedim” (XXIV/65).

Olumsuz:

isdeme (III/4), deme (X/19), eyle hiyle ğurda ètme (X/36), aman şu hayvannı billige düşme (XI43), etme dutma kemal (XXI/47), sâ gelme dēdim (XXIII/35).

Teklik 3. Kişi:

ğoysuñ (IX/30), ğaberi ossuñ (X/14), oluma gelsiñ (X/81), nère gēderse gētsiñ (X/84), yanīzda şērtlik etsiñ “yanınızda çiraklık etsin” (XII/25), yansıñ (XII/55), getsiñ (XIII/23), başlasıñ (XXIV/205).

Olumsuz:

ğamaşmasıñ (X/4yimesiñ mi? (X/98), sōmasıñ (XII/55), getsiñ de geri gelmesiñ (XIII/23), nevsı ğalmasıñ (XIV/27).

Çokluk 1. Kişi:

diyelim (XV/10), barışalım (XX/16).

Çokluk 2. Kişi:

boş evde oturuñ (I/21), niyetime bi fātiha alıñ (IX/227), āmmimgile gēdiñ (X/95), ğaçıñ eviñize (XV/24), şey salıñ dēdi (XVII/26), gēdiñ bi görüñ (MDD).

Olumsuz:

ğètmeñ (IX/8), ğullanmañ (IX/110).

Çokluk 3. Kişi:

oħusuñlar (VIII/84), gelsiñler (IX/30), genner alsıñlar (MDD), bizikini bölüsüñler (MDD.)

Olumsuz:

yaşlarına doymasıñlar (MDD), bura gelmesiñler (MDD).

3. SONUÇ

Gaziantep merkez (Şahinbey- Şehitkâmil) ağızlarından derlenen metinlerden yola çıkarak fiil çekimleri başlığı altında, *Gereklilik, Şart, İstek ve Emir* alt başlıklarıyla incelenmeye çalışılan tasarlama kiplerinin, bölge ağızında kullanılan kişi ekleriyle birlikte çekimlerinin konu edinildiği bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Kişi eklerindeki *n*'li biçimler *ñ* olarak kullanılmaktadır.

2. Zamir kökenli kişi eklerinden çokluk 1. kişi ekinin (-*Iz*/ -*Uz*) Gaziantep merkez ağızında çok az örnekte kullanıldığı ve genellikle -*k*/ *ķ*-*āk* eklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir:

dèrik (V/21), *gomalıyık* (V/51), *içerik* (IX/30).

3. Zamir kökenli çokluk 2. kişi -*sēz*/ -*sīz* / -*sōz* -*sōz* / -*ñız* biçiminde kullanılırken -*sInIz* ekinde hece kaynaşmasıyla meydana gelen ünlü uzaması ile ek -*sēz*/ -*sīz* / -*sōz* -*sōz* biçiminde kullanılır.

yatıysīz (VIII/48), *yapıysīz*(X/96), *dōşüysōz* (XV/24), *nedıysēz* (XXIV/75), *afedersēz* (XXIV/140), *goyıysōz* (XXX/14).

4. Gereklilik kipi çokluk 1.kişi çekiminde, TT'deki -*Iz* / -*Uz* yerine her zaman ince ünlülerle *k*, kalın ünlülerle *ķ* biçiminde kullanılmaktadır.

bulmalıyık (XIX/52), *yimeliyik* (XXI/38).

5. Gereklilik kipinin çokluk 2.kişi çekiminde; -*sInIz* eki yerine, *n* ünsüzünün düştüğü ve iki ünlüden birinin düşerek diğerinin uzun bir şekilde söylendiği -*malısīz* / -*melisēz* biçimine kullanıldığı görülür. Olumsuz biçiminin ise -*mamalısīz* / -*memelisēz* şeklinde çekimlendiği görülür.

acı bize de getirmelisēz “azıcık bize de getirmelisiniz” (MDD), ney oldōnu añnamalısīz “ne olduğunu anlamalısınız” (MDD), kimseyen kötü olmamalısīz (MDD).

6. Şart kipi TT'de olduğu gibi -*sA* biçiminde kullanılır. Teklik ve çokluk 2.kişi çekimlerinde genzel *n* (*ñ*) kullanıldığı görülür.

çārsañ “çağırсан” (IX/285), *diseñ* “desen” (XI/11, XXII/35), bugün burda *ğalsāz* “bugün burda kalsanız” (MDD).

7. Çokluk 2.kişi çekimi -*sAñIz* / -*sāz* ekleriyle yapılır.

eyisinden bulsañız (MDD), çarşıya gēdsēz (MDD), bugün burda *ğalsāz* “bugün burda kalsanız” (MDD).

8. İstek kipi, bölge ağızında sadece -*A* ekiyle yapılır. Çokluk 1. kişinin çekimi -*āk*/ -*ek* ekleriyle yapıldığı görülür.

ğoyasıñ (VIII/28), *ğoyāk* (IX/193), *yāpāk* (IX/196).

9. İstek kipinin olumsuz biçimi ünlü uyumuna göre -*mA* ekiyle yapılırken olumsuzluk ekinin bazı çekimlerde daraldığı görülür.

ramazanıñ içinde gōnuşmıyaķ (X/66), *demiyek* (XXII/29).

10. Bölge ağızında emir kipi teklik 1.kişi çekiminde, -*ayım*, -*eyim* ekindeki birinci ünlünün daraldığı ve ekteki ikinci ünlünün düşerek -*Iym*, -*Uym* biçimine değiştiği bir kullanım görmekteyiz.

o paralarımı vèrde gōtürüym (II/16), *ben sā bilenzik alıym* (III/4).

11. Emir kipi teklik 1.kişi her zaman -*meym* biçiminde ince sıradan bir ünlü ile çekimlenir.

biñlerce demeym yanı beki yüz biñlerce atelye var (XXIV/150), *gōnuşmeym* deym olmay (MDD).

12. Emir kipi teklik 3.kişi ve çokluk 2.kişi çekimi her zaman genzel *n* (*ñ*) ile yapılır.

yanızda şartlık etsiñ “yanınızda çıraklık etsin” (XII/25), alevlensiñ (XII/54), boş evde oturuñ (I/21), niyetime bi fâtiha alıñ (IX/227).

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1945). Gaziantep Ağzı I, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.
- Aksoy, Ö. A. (1945). Gaziantep Ağzı II, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.
- Aksoy, Ö. A. (1946). Gaziantep Ağzı III, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.
- Alagöz, U. (2016). “Gaziantep Tarihi”, Şehr-i Ayıntâb-ı Cihan Gaziantep, Gaziantep Valiliği Yayınları, s.132-139.
- Banguoğlu, T. (2015). Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Buran, A. (1996). “İk Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı”, **TDAY-Belleten 1994**, s.11-18.
- Darkot, B. & Turhan D. (1940). “Ayıntab”, İslam Ansiklopedisi, (II), İstanbul.
- Ergeç, R. (2012). “Gaziantep’in Kronolojik Tarihi”, Belgelerle Gaziantep, Kalkınma Bakanlığı Yayınları, s. 101-127.
- Ergin, M. (1997). Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Günşen, A. (2009). “Gaziantep Ağzının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, Turkish Studies (International Periodicals For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic), Volume 4/3 Spring, s. 1081-1123.
- Karahan, L. (2011). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1995). “Türkçede -acak/-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 1, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2014). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sarıtiken, H. (2017). “Gaziantep Merkez (Şahinbey- Şehitkâmil) Ağzı (İnceleme- Metinler- Sözlük)”, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Sarıtiken, H. (2019). “Gaziantep Merkez Ağzında Fiil Çekimleri-Bildirme Kipleri”, International Social Sciences Studies Journal, Vol: 5, Issue: 30, s. 804-817.

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERLERİ

ā	Uzun a ünlüsü
ä	a-e arası ünlü
ā̄	Uzun a-e arası ünlü
â	a-o arası ünlü
ē	Uzun e ünlüsü
è	Kapalı e
ğ	Arka damak g ünsüzü
ğ	Hırıltılı, gırtlak h ünsüzü
ī	Uzun ı ünlüsü
ķ	Art damak k ünsüzü
κ	k-g arası orta damak ünsüzü
ñ	Genzel n ünsüzü

ō	Uzun o ünlüsü
õ	Uzun ö ünlüsü
P	b-p arası ünsüz
ū	Uzun u ünlüsü
ũ	Uzun u ünlüsü
˘	Ulama işareti